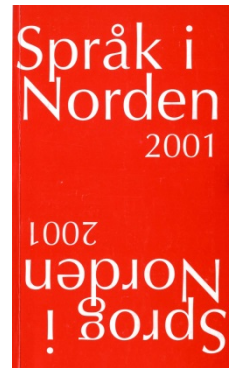

Sprog i Norden

Titel: Standardfærøsk eller standard i færøsk?
Forfatter: Jógvan í Lon Jacobsen
Kilde: Sprog i Norden, 2001, s. 47-65
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk Sprogråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Standardfærøsk eller standard i færøsk?

Jógvan í Lon Jacobsen

Definition

Jeg vil i det følgende diskutere, hvorvidt det er rigtigt at påstå, at vi har eller ikke har en færøsk sproglig standard. Derfor spørgsmålstegnet i titlen. Standardsprog defineres ofte som sprog uden tydelige dialektale eller gruppemæssige særtræk, dvs. en slags normalsprog eller almensprog. Desuden kan man tilføje endnu et træk, nemlig at standardsproget ofte har høj prestige og virker som en efterlignelsesmodel også for andre uden for den snævre geografiske og sociale sfære (jfr. Nordahl 1993: 145–46). Bandle (2001: 39) påpeger i sin definition af begrebet, at standard er uden geografisk begrænsning, men han tilføjer, at det drejer sig om normeret skriftsprog med skriftnært talesprog i formelle situationer.

Bandle siger:

“Wir können definieren a) Standard als normierte Schriftsprache einschließlich schriftnaher (in formellen Situationen), ohne geographische Begrenzung innerhalb des (meist national bestimmten) Geltungsbereichs der betreffenden Sprache wobei ein solcher Idealzustand in gesprochener Sprache wohl nie ganz erreicht wird, da u.a. regionale Variationen in Intonation und Wortakzent kaum je ausgemerzt werden).”

Standardfærøsk med Tórshavn som centrum

I færingernes sproglige bevidsthed er der en eller anden opfattelse af, hvad der er standardfærøsk. Jeg opfatter standard i denne sammenhæng synonymt med norm. Standard er noget, der ligger fast, fx lydsystemet og formsystemet. Jeg vil i det følgende gøre nogle betragtninger over standardiseringsproblematikken i færøsk og vil bevæge mig på det ortografiske, fonetiske, morfologiske og leksikalske plan. Jeg har sat et spørgsmålstegn efter overskriften for at vise, at det kan diskuteres, hvorvidt vi kan tale om standardfærøsk. Emnet er blevet behandlet før af fx Eivind Weyhe (Weyhe 1987 og 1988, se også dér flere referencer). Weyhe påviser, at den fonetiske standard blev grundlagt med udgivelsen af den nu klassiske *Færøsk Anthologi* i 1891. Det var Jakob Jakobsen, som udformede lydskriften til antologiens bind 2, som var en ordsamling. Jakobsen valgte Sydstrømdialekten (Tórshavnsdialekten) som udtalenorm dog uden at anføre nogle vægtige argumenter herfor. Jakobsen bibeholder skriftsprogets (dvs. norrøns) fordeling af *i* og *u* i endelserne, mens Sydstrømdialekten har sammenfald. Han anfører ikke lenisudtalen af de hårde klusiler, som er typisk for Sydstrømdialekten, dvs. *p, t, k* > *b, d, g*. Uden tvivl har Jakobsen anset netop disse lydfænomener for uønskelige og har derfor bevidst fravalgt dem i udtalen af standardfærøsk. Denne udtalestandard eller -norm er siden blevet benyttet i færøske ordbøger og beskrivelser af færøsk. Weyhe konkluderer, at der hos Jakobsen er tale om en idealiseret (skriftsprogsnær) udtale af Sydstrømdialekten.

I sin fonetiske skriftsprogsnormal fra 1889 siger Jakobsen, at i de tilfælde hvor dialekterne har forskellige udtaler af en enkelt lyd, skal for det første ordets etymologi have forrang og for det andet distributionen af lydfænomer. I de tilfælde hvor de to ikke sammenfalder, skal etymologien være det afgørende kriterium for valg af skriftform. Med hensyn til *p, t, k* foreslår Jakobsen således de "oprindeligste" og "det almindeligst brugte" (Jakobsen 1957: 40). Ellers foreslår han /ai/-udtale af diftongen *ei* og /åu/ for diftongen *ó* "som det oprindeligste og korrekteste" (ibid. 41).

Radioen

Idéen med en rigsfærøsk udtale med udgangspunkt i Tórshavnsdialekten blev også praktiseret i Færøernes Radio (Útvarp Føroya) den første tid efter dens etablering i 1957. Det gjaldt bl.a. udtalen af diftongen *ei* som /ai/, ikke den dialektale variant /âi/; og *ó* som /âu/ og ikke den dialektale variant /øu/. Derimod skulle oplæserne udtale de tryksvage vokaler svarende til retskrivningens, fx *eftir* /ættir/ og *aftur* /attur/ (oplysninger fra Ívar Iversen, forhenværende radiomedarbejder). Mødeprotokollen oplyser intet om disse forhold. Derimod kan man se, at radiorådet har behandlet talordene. Man havde forsøgt at genindføre det gamle nordiske talsystem. Rådet diskuterede det på et af sine første møder, 28. februar 1957. Mødeprotokollen oplyser, at flertallet rekommanderer, at radioen skal benytte "tann teljingarhátt, sum er vanligur í Føroyum í dag", dvs. fx *fimmhálvfjerðs* i stedet for *sjeytifimm*. Grunden var tydeligvis, at færingerne ville det sådan. På samme møde siges der, at spørgsmålet om sprogbrugen i radioen skal bringes på banen, men en gennemgang af mødeprotokollen viser, at radioens sprogbrug ikke har optaget udvalget i særlig høj grad. På det følgende møde (25. marts 1957) blev det vedtaget af et flertal i rådet at holde fast ved afgørelsen om talordene.

I august 1963 kommer der forslag fra et af radiorådets medlemmer om nedsættelse af et udvalg, som skal komme med et forslag til udtalenorm for radioen. Efter forslag fra radiodirektøren vedtog et flertal af rådet at udsætte sagen til et senere møde. Men denne udtalenorm dukker aldrig op igen i mødeprotokollen. I 1987 behandler rådet et brev fra en lytter om radioens sprogbrug. Brevet blev fremlagt, men skulle tages op til behandling på et senere møde. Sagen er på dagsordenen på det følgende møde (november 1987), hvor der kommer forslag fra et af rådets medlemmer om at nedsætte et udvalg til at behandle sagen. Rådet vedtog at udsætte sagen til et senere møde. I januar 1988 bliver sagen om dette udvalg sat under afstemning i rådet, men forslaget blev ikke vedtaget.

I 1997 er et punkt på dagsordenen "målsligi framburðurin í útvarpinum". Formanden udtalte, at så vidt han vidste, var der ingen fast udtalenorm gældende for radioen. Det blev vedtaget, at rådet skulle arrangere et møde med det formål at diskutere udtalenormen. Dette møde blev holdt 27. oktober 1997. Nogle personer var blevet indbudt til at holde indlæg, som repræsenterede hhv. den puristiske linje og den mere liberale sprogholdning i den færøske sprogdebat. I protokollen fra 1. december 1997 er der en evaluering af mødet om udtalenormen. Efter en kort diskussion var der enighed om denne konklusion fra radio-rådet:

"Radioen skal forsøge at bruge et levende færøsk sprog. Sproget skal være let og forståeligt og skal hverken være unødvendigt højtideligt eller forfladiget. Sproget skal på ingen måde hindre lytterne i at komme til orde eller at forstå radioudsendelserne."

Om dialekterne står der kort, at:

"radiosproget skal genspejle, at der på Færøerne er forskellige dialekter, og radioen skal desuden værne om rigdommen i dialekterne."

Her er man tydeligt gået fra princippet om standardudtale.

Andre standardiseringsorganer

Allerede i begyndelsen i 1960'erne gik radioen fra idéen om en standardfærøsk udtale, og i stedet lod man oplæserne benytte deres egne dialekter. I 1950- og 1960'erne opfordrede/krævede færøsklærere i gymnasiet i Tórshavn, at eleverne skulle have rigsfærøsk udtale ved oplæsning af færøske tekster. Men allerede i 1970'erne var man gået fra den praksis og lod eleverne læse op på deres egne dialekter.

Vi kan nævne nogle værker, som har været med til at standardisere færøsk udtale efter Tórshavnsdialekten *Færøsk Anthologi* (1891) → *Færøsk-dansk ordbog* (1927–28) → Lockwoods *An introduction to Modern Faroese* (1955) → Rischels beskrivelse af færøsk udtale i *Færøsk-dansk ordbog* (1961) → *Mállæra* (1997)

→ *Føroysk orðabók* (1998). *Dansk-færøsk ordbog* (1995) bryder med det princip ved at lægge en anden dialekt til grund (det betyder i praksis udtalen af vokalen *ó* som /øu/ og ikke som /åu/. En upubliceret beskrivelse af færøsk benytter samme princip).

Der eksisterer altså en idé om en færøsk standardudtale, som bygger på Sydstrømdialekten med Tórshavn som centrum. Den blev til som en pendant til standardudtalen i andre sprog, hvor det "fine" sprog i hovedstaden dannede normen. Når vi taler om en færøsk standardudtale, tænker vi mest på /ai/- og /åu/-udtale af *ei* og *ó*. Vi kan tale om standard på flere sproglige plan, fx det ortografiske, fonetiske, morfologiske og leksikalske plan. På det ortografiske plan har vi en fast ortografi med den naturlige hovedregel, at til hvert enkelt ord er der kun én godkendt retskrivning, uanset hvilken dialekt man ellers taler. Færøsk Sprognævn er et offentligt organ med det formål at beagte sproget og dets udvikling. Det har bl.a. til opgave at være behjælpelig ved udvælgelse og dannelse af nye ord, og det skal være på vagt over for ukorrekt sprogbrug (færøsk: *málsþilla*). Hovedvægten ligger altså på det leksikalske niveau. Men påstanden om den etablerede faste færøske ortografi er dog ikke helt rigtig, for der er ingen bestemmelser for retskrivning af fremmedord i færøsk (se afsnittet nedenfor: Ordbøgerne).

Dialekt vs. standard

Bandle (1982: 37) siger:

“Vid sidan av det för skriftlig kommunikation konstruerade arkaiserande standardspråket talas mest ortens dialekt (i huvudstaden Tórshavn en rad blanddialekter), men därutöver förekommer också *ett bara delvis lokalt färgat muntligt högspråk med centrum på Sydstreymoy*” (min kursivering).

Bandle siger, at “högspråket”, som han kalder det, undlader at medtage ekstreme dialektale træk, men han pointerer, at det drejer sig om “bara en ansats till rikstalsspråk och det har därför ännu inte kunnat hota dialekterna på allvar” (Bandle 1982: 38).

Idéen om et færøsk standardsprog er identisk med en fælles

sprogform fri for dialektale og sociolektale særpræg med høj prestige i sprogsamfundet – en sprogform, som er hævet over dialekterne. At forestillingen om et standardsprog er til stede i vores bevidsthed, understreger følgende svar fra et medlem af sprognævnet i en undersøgelse foretaget af Eivind Weyhe om forestillingen om et færøsk standardsprog (Weyhe 1987: 310):

“den indstilling (...), at alle former for lokaludtale principielt er jævnbyrdige, kunne måske underlette blodoverførelsen fra et godt folkeligt talesprog til det mere officielle fælles talesprog, som vi har brug for, og som så igen kunne virke positivt på den opvoksende generations sprog”.

Idéen er, at det bedste i dialekterne skal kunne bruges som norm, hvilket kan have positiv påvirkning på den yngre generations sprog. Denne tanke er ikke ukendt i den islandske sprognormering. Vi ser, at spørgsmålet om standardfærøsk er meget tæt knyttet til, hvilken position man vil at dialekterne skal have på Færøerne. Svaret “at alle former for lokaludtale principielt er jævnbyrdige” lægger jo op til, at ingen dialekt er “bedre” og mere efterlignelsesværdig end en anden. Bevidstheden om dialekterne er stor på Færøerne, og man bestræber sig på at bevare dem bl.a. ved at tillade og måske snarere opfordre til dialektale i radio og tv. Det er på mange måder praktisk med et standardsprog, men det skal ikke være på bekostning af dialekterne, synes færingernes holdning at være.

Holdninger til standard og dialekt i de nordiske lande

Der er forskellige holdninger til standard/dialekt i de nordiske lande. Jørn Lund siger således om dette spørgsmål i dansk:

“Der har i Danmark aldrig været nogen stærk dialektbevægelse ... så “udviklingen” har trin for trin kunnet standardisere det danske sprogsamfund” (Nordahl 1993: 148; se også Bandle 2001: 44).

Bandles kommentar er: “Städerna [dvs. i Danmark] har alltid varit först med att uppta standardspråket” (Bandle 1982: 38). Men i Norge er det helt anderledes; dér er der meget større

opmærksomhed omkring dialekterne, man dyrker dialekterne og sætter de nationale dialekter i centrum, og "ingen sterk sympati ombølger vårt standardspråk". Hos nordmændene "trives en helt spesiell dialektsympati, dialektromantikk eller dialektsentimentalitet" (Nordahl 1993: 149). Brugen af dialekt i Norge er med folkemålsrørslen øget under de senere år (Bandle 1982: 44).

Dialektforskellene er meget små på Island (Vikør 1993: 209). Der forekommer dog enkelte små dialektale udtalevariationer. Det islandske udtaleideal er kendetegnet af valgfrihed, som bygger på de dialektale træk, der ikke regnes for ukorrekt sprogbrug. På Island har man gjort bestræbelser på at standardisere udtalen i en vis retning for at få tilvejebragt en fælles udtaleform, som skal benyttes fx i skolen, på universitetet, på lærerhøjskolen og i radioen. Man kan i en vis forstand påstå, at et skriftligt standardsprog forekommer ved siden af regional variation på Island (Bandle 1982: 46).

Holdningen til standard og dialekt på Færøerne ligger meget tæt på den norske. At færøsk ikke har formået at skabe en reel standard forklarer Bandle med bilingualismen bestående af færøske dialekter og dansk "högsspråk" sammen med det "sena officiella erkännande" af færøsk. Færøsk blev først Færøernes hovedsprog i 1948 med hjemmestyreordningen, og det har derfor hidtil ikke været i stand til at medvirke til et overlokalt talesprog. Det var den nationale bevidsthed, som virkede positivt på indstillingen til dialekterne både på Færøerne og i Norge, og det har bidraget til, at dialekterne ikke er på retur på samme måde som i Danmark (jfr. Bandle 1982: 48).

Både i Norge og på Færøerne var dansk kultursprog og skriftsprog op til midten af 1800-tallet, hvor det nynorske og færøske skriftsprog blev udformet. Derfor har disse sprog ikke så lang skrifttradition i modersmålet, og det gør en forskel. Vi er stadigvæk i den proces, hvor skriftsproget skal stabilisere sig; skriftsproget befinder sig i stabiliseringsfasen, hvor også dialekterne er en del af kulturgodset.

Sprogplanlægning

Sprogpolitik har mindst to betydninger. Dels betyder det regler og forskrifter, som kodificerer sprogbrugerens rette omgang med sproget, dvs. retskrivning, tegnsætning, grammatiske former osv. Denne betydning kaldes også for korpusplanlægning. Og dels betyder det tiltag og aktiviteter, som har til formål at fremme, styrke og beskytte et givet sprog. Dette kaldes traditionelt for statusplanlægning (Vikør upubliceret manuskript, jfr. også Herslund 2001: 30). Det følgende drejer sig både om statusplanlægning og korpusplanlægning.

Einar Haugen har opstillet en model for de forskellige faser i sprogplanlægning (her efter Vikør, upubliceret manuskript; jfr også Vikør 1988: 70ff og Brunstad 1995: 8 ff.). Haugen deler planlægningen op i fire faser:

1. Valg af normgrundlag
2. Kodificering af form
3. Udbygning af funktion
4. Godkendelse fra sprogsamfundets side (senere kalder han det for implementering)

Valg af normgrundlag indebærer et valg af den varietet af et sprog, der skal danne grundlaget for den normerede form af sproget. Vikør siger, at det som regel er talesproget hos den bedre stillede del af befolkningen i hovedstaden, som danner grundlaget. Men, siger han videre, det gælder ikke for færøsk ”i og med at normgrundlaget her er en abstrakt konstruktion basert på ei jamføring av alle dialektene og det gamle norrøne skriftspråket”. Det ligger implicit her, at det drejer sig om skriftsproget. *Kodificering af form* omfatter sådanne ting som valg af skriftsystem, fastsættelse af retskrivning og regler for bøjning og orddannelse. Det gælder selve fastsættelsen af apparatet i normen, som Vikør siger. Kodificeringen gøres en gang for alle, fordi en given norm kan være vanskelig at ændre. Der kan ske omkodificeringer, men som regel gælder det kun på enkelte punkter. Generelt kan man sige, at det er uhensigtsmæssigt, hvis

omkodificering sker for tit. *Udbygning af funktion*, også kaldt *elaborering*, indebærer udvikling af de funktionelle sider ved sproget på en sådan måde, at det kan dække alle behov, som måtte opstå og fylde alle funktioner i det sprogsamfund, hvor det skal bruges. Dette er en konstant proces. *Implementeringen* er den proces, at lade resultaterne af sprognormeringen spredes i samfundet, og få folk til at tage dem i brug. Man kan også anføre en femte fase, *evaluering* af hvor godt disse tiltag er lykkedes i samfundet, og i hvor høj grad man bør justere det, som man har gjort, hvis det viser sig ikke at fungere godt i praksis, dvs. hvis det foretagne valg ikke viser sig at være acceptabelt, eller hvis normen bør revideres på enkelte punkter. Fase et og fase to er i større eller mindre grad engangshandlinger, mens derimod udbygning af funktion er en kontinuerlig proces, for sproget skal konstant holde trit med den rivende udvikling inden for alle samfundsområder.

En ikke ubetydelig del i denne sammenhæng er udvikling af forskellige terminologier inden for fx tekniske fag og it-teknologi. I færøsk, som ikke har nogen tradition i det hele taget for at arbejde med terminologi som selvstændig disciplin, gælder det også i høj grad terminologidannelse inden for traditionelle fagområder. Færøsk terminologidannelse har været og er stadigvæk en del af den almensproglige færøske sprogrøgt, som bygger på det puristiske grundsyn. I så henseende følger færøsk terminologiarbejde den islandske tradition (jfr. Sigurður Jónsson 1996: 239)

Vi kan fortsætte med at se på færøsk i forhold til den Haugenske model. Vi har et skriftsystem, en ca. 150 år gammel officiel retskrivning og ca. jævngamle regler for bøjning og orddannelse, altså en grammatik. Det er altså en meget ung retskrivning i forhold til fx dansk og islandsk, som har skrifttraditioner tilbage til middelalderen. Siden vi fik vores skriftnormal i midten af 1800-tallet, er færøsk taget i brug inden for mange områder. De store landvindinger blev gjort i løbet af 1900-tallet, fx færøksprogede aviser, færøsk kirkesprog, færøsk

som undervisningssprog, færøsk som undervisningsfag, stigende antal færøske skolebøger og anden færøsksproget litteratur, ordbøger, grammatikker, færøsk fagsprog og terminologier inden for en hel del fagområder, færøsk radio og færøsk tv osv. Færøsk er kommet i brug inden for de fleste samfundsområder. Dette er en kontinuerlig proces, som ingen færing er modstander af, naturligvis. Det er her den aktive sprogpolitik gør sig gældende.

Dagens sprogpolitik implementeres gennem de sædvanlige kanaler, fx gennem ordbøger, grammatikker, aviser, radio og tv, terminologiværker, skolebøger, skoler, gennem sprognævnets talerør osv. I denne proces kan vi konstatere forskellige holdninger til, hvordan sproget skal normeres/standardiseres. Derfor er et ikke mindre vigtigt aspekt evalueringen: hvad synes færingerne om normen? Det er ikke hensigtsmæssigt at ændre for meget for ofte, men af og til sker det, at retskrivning af enkeltord eller ordtyper ændres. Derfor er evaluering en kontinuerlig proces. Evalueringen er måske af større betydning i et ungt skriftsprog end i et gammelt, fordi man ikke til fulde har bestemt sig for eller ikke er enige om, hvordan normen skal være.

Ordbøgerne

Selv om vi i høj grad praktiserer leksikalsk purisme, så udelukker det ikke, at der findes en mængde importord i færøsk talesprog og til dels i skriftsproget også. Sprognævnet har været meget tilbageholdende med standardisering af importord i færøsk, måske fordi man har været bange for, at man derved giver importordene det blå stempel, hvilket kan opfattes som en kapitulering over for nyordspolitikken og derved en trussel imod det puristiske grundprincip, som traditionelt har været toneangivende i færøsk sprogpolitik. Følgerne af denne *laissez faire*-politik på importordsområdet bliver særligt synlige i ordbøgerne, som praktiserer forskellig retskrivning af disse ord. I den engelsk-færøsk ordbog (1992) og i de nyeste dansk-færøske ordbøger (DFO 95 og DFO 98) forekommer der en mængde importord. Men p.gr.a. manglende regler/normer forekommer det samme ord med for-

skellig retskrivning i ordbøgerne. Vi mangler helt enkelt en standard for retskrivning af fremmedord i færøsk. Skal de beholde det långivende sprogs ortografi eller skal ortografien tillempes færøske udtaleregler? Det sidste kender vi fra situationen i Norge som norvageringsprincippet. Der foreligger ingen fælles standardortografi for importordene, men som hovedregel får importordene en til færøsk tillempet ortografi og færøske bøjningsendelse (fx *kapteynur*, *navigatørur*, *tineygjari*, *kovboyur*; *sjalu* udgør en undtagelse både fonologisk og morfologisk).

I indledningen til den dansk-færøske ordbog (DFO 98) kan man læse følgende:

“En anden bagdel, som færøske ordbogsredaktører har at slås med er, at vi ikke har nogen normaliseret retskrivning af fremmede ord, og derfor har vi ofte to retskrivninger af det samme ord. Dette kommer ikke i orden, før vi har taget stilling til en færøsk retskrivning af udenlandske ord” (side 4 i indledningen).

Problemet påvises blot. Ordbogsforfatterne kommer ikke med nogen løsning på det, men i praksis synes de at sympatisere med norvageringsmodellen.

Manglende ortografisk standard er jo først og fremmest et gigantisk problem for ordbogsredaktøren, men ikke mindre for sprogbrugeren. I modsætning til DFO 98 siger Hjalmar P. Petersen (DFO 95) eksplicit i forordet til sin dansk-færøske ordbog, hvilket retskrivningsprincip han følger. Han har en stor del indlånte ord med i sin ordbog, og disse importord har fået “færøsk form og er tillempet færøsk bøjningssystem”, dvs. at der her i høj grad praktiseres ortografisk, fonologisk og morfologisk purisme. Det, som ligger i udtrykket “færøsk form”, er, at han giver importordene en national retskrivning, dvs. en retskrivning, som gengiver ordenes udtale og som sådan svarer til norvageringsprincippet i norsk; *tión*-ordene udgør dog en undtagelse, de beholder *-tión*. Dette er redaktørens valg, der er ikke truffet nogen beslutning herom af nogen højere offentlig instans, fx Sprognævnet. Derfor er der ortografikaos på importordenes

område. Og derfor er der ikke overensstemmelse mellem de forskellige ordbøger. DFO 95 staver fx *konfirmation* med *-tión*, mens DFO 98 har *-sjón*. Autoriteten er i praksis – dog uden nogen form for formel autorisation – modersmålsordbogen (FO, udgivet i 1998), som staver ordet med *-tión*. Men problemet er, at FO indeholder kun nogle helt få sådanne importord (tre ord med *-tión*: *auktion*, *funktión*, *konfirmatió*n; ét ord med *-sjón*: *pensjón*, *fólkapensjón*). Brugeren kommer derfor ofte til kort i sin søgning efter svaret.

Statsnavne og inkolentnavne

Færøsk sprognævn har udarbejdet den færøske del i bogen *Statsnavne og nationalitetsord*, og i det arbejde er der tale om standardisering af færøsk inden for området statsnavne og inkolentnavne med tilsvarende adjektiver (fx *Iran*, *irani/iranari*, *iranskur*). Men Sprognævnets rekommandationer må implementeres, og det kan tage tid. Implementeringen tager ofte længere tid i et lille sprogsamfund end i et stort sprogsamfund, fordi ordbøger i små sprogsamfund jo ikke publiceres så tit som i de større sprogsamfund p.gr.a. det begrænsede marked. Og da ordbøger fungerer som autoriteten, så kan det tage op til flere år at få rekommandationerne trykt og på den måde implementeret. Selv om Sprognævnet publicerer sine rekommandationer i separate ordlister eller på internettet, så vil der alligevel være uoverensstemmelse, så længe rekommandationerne ikke er kommet med i ordbøgerne. Vi kan fx se, at der er uoverensstemmelse mellem Sprognævnets anbefalinger af dobbeltformer som fx *irani/iranari*, *kubani/kubanari* og ordbøgernes oplysninger. DFO 98 har således kun *iranari*, mens DFO 95 har *iranari* og *irani*. DFO 98 har *ísraelsmaður*, DFO 95 har *ísraeli/ísraelsfólk*; FO har *ísraelsmaður* som hovedord. FO nævner en italiener for *itali*, DFO 95 betegner ham med det folkelige ord *italienari*, DFO98 har ordet *italiamaður* sammen med *itali*. Standardisering er derfor en nødvendighed på dette punkt. Sprognævnets rekommandationer vil blive trykt i den nye udgave af *Statsnavne og na-*

ionalitetsord. Grunden til, at Sprognævnet anbefaler dobbeltformer, er, at der er to systemer i brug: *-ari* (talesprog) og *-i* (formelt sprog, skriftsprog). Resultatet er i mange tilfælde blandingsformer af typen *iranari* i nom. sg. men *iranar* i nom. pl. *Iranari* kræver *iranarar* i pl., mens *iranar* kræver *irani* i sg.

M.h.t. fremmed ordstof, fx udenlandske stednavne har Sprognævnet foreslået ændret retskrivning af enkelte landenavne i forhold til retskrivningen i det færøske atlas. Det indebærer, at det nuværende sprognavn har ændret sine egne rekommendationer. Fx har vi foreslået at ændre *Perú* til *Peru*, *Teivan* til *Taivan* og *Teiland* til *Tailand*. Dette har vi gjort ud fra udtalemæssige hensyn. Udtalen af *ú* er /yu/, mens udtalen af den udlydende vokal i navnet Peru er /u/. Der er tre grunde til ændringen af *ei* til *ai*:

- en stor del af færingerne (ca. halvdelen) udtaler *ei* som *oi*, hvilket naturligvis ikke omfatter udtalen af fremmede navne som de ovenfor nævnte
- man har tradition for at skrive disse navne med *ai*
- *ai* er i bedre samsvar med nordisk retskrivning (det nordiske perspektiv).

Disse ændringer er blevet foreslået, selv om standardiseringen af landenavnene er forholdsvis ny (atlasset udkom i 1993). Her kan vi konstatere en omkodificering, som efter Sprognævnets mening er nødvendig.

Argumenter for standardisering

Af argumenter, som man ser fremført for standardsprog, er bl.a.

- det pædagogiske, dvs. at sproget skal kunne læres; det skal være enkelt, fast, oversigtligt og modsigelsesfrit.
- det kommunikative, dvs. det skal kunne bruges i alle kommunikationssituationer; indgreb er uønskelige, og koden må være konstant.
- det kulturelle eller kulturhistoriske argument, dvs. at sproget ikke kun skal give mulighed for kommunikation med nutidige medborgere, men at det også skal give mulighed for

kommunikation med fortiden gennem læsning af ældre litteratur.

Sandøy og Vikør (Vikør 1988: 103) anfører disse principper for sprogplanlægning:

- det demokratiske princip: at skriftsproget baserer sig på systemet i flest mulige dialekter
- identificeringsprincippet: at flest mulige kan identificere sig med formerne i skriftsproget
- det pædagogiske princip: at skriftsproget skal være let at lære og bruge for alle
- princippet om indre systematik, som går ud på, at forskellige bøjningsformer af et ord bør vise sammenhængen mellem alle formerne af ordet.

Om disse principper kan vi konstatere følgende i forhold til færøsk:

- at færøsk skriftsprog ikke baserer sig på nogen dialekt, men at det er en rekonstruktion med en meget etymologisk retskrivning, som bygger på det norrøne sprogsystem; skriftsproget er "overdialektalt".
- at ingen dialekt kan identificere sig mere med skriftsproget end en anden.
- at skriftsproget med dets strengt etymologiske retskrivning ikke er let at lære og bruge for alle.
- at princippet med indre systematik (det morfofonemiske princip) er indfriet som følge af den valgte skriftnorm. Et af hovedargumenterne hos Hammershaimb var netop at fastholde den indre systematik i erkendelsen af, at bøjningsformer af et og samme ord ofte kunne udvise meget forskellige udtaleformer som resultat af fx forskellige hiatusindskud.

Sprognævnet

Sprognævnets arbejde er som helhed i standardiseringens tjeneste. Alt det terminologiske arbejde, som vi arbejder en hel del med, er også eksempler på standardisering. Sprognævnet har

medvirket ved udarbejdelsen af forskellige fagordlister, fx inden for jura, data, sprog og litteratur (er i trykken), mødeterminologi osv. Arbejdet med en teknisk færøsk ordbog, som indeholder ca. 6–7.000 poster, er i gang. Standardisering kommer faktisk til udtryk i Sprognævnets daglige arbejde både inden for almensproget og fagsprog, terminologidannelse osv. Sprognævnet har fx foreslået nydannelsen *verklag* for dansk *anlæg*. Et sådant ord har ingen problemer med nye sammensætninger, fx *verklagsjåttan* for *anlægsbevilling* og *verklagsætlan* for dansk *anlægsplan*. Vi sendte information om dette nykonstruerede ord ud til medierne, og kunne kort tid efter konstatere, at ordet var blevet brugt i aviserne og i radioen. Det er jo i sin enkelhed eksempel på standardisering af sproget, og endnu et eksempel på at leksikalsk standardisering går nemmest igennem. Derimod kan man let konstatere, at rekommendationer af lydlig art ikke har den samme gennemslagskraft som nydannelserne. Sprognævnet har ofte forsøgt at få radiooplæsere til at ændre deres udtale af enkelte ord, men det kan være meget vanskeligt at opnå den ønskede effekt. Færøsk sprogrøgt forbindes først og fremmest med leksikalsk purisme, derfor har lydligt ukorrekte former ikke samme status som den leksikalske purisme i færingernes sproglige bevidsthed. Morfologiske rekommendationer kan også have svært ved at slå igennem fx i medierne.

Disse eksempler betyder dog ikke, at man anser sproglig mangfoldighed for uønsket. Tværtimod. Men inden for det offentlige, i administrationen, i fagsprog og terminologier og i medierne fremkommer der ønsker om en vis standardisering.

Eksempler på ortografisk/morfologisk purisme

Til slut kan nævnes nogle eksempler på standardisering fra Sprognævnets side. Vi har truffet beslutning om, at fremmedord med *ium*-endelse af typen *evangelium* skal have dobbeltformer i nominativ og akkusativ sg. ubestemt, dvs. *evangelii/evangelium*, men i bunden form nom. og akk. kun *evangeliid* (ikke *evangeli-umid*). Men samtidig har vi konstateret, at det forholder sig an-

derledes med "stoford" (*natrium, kalsium* osv.), som kun kan have *-ium* i nom. og akk. Af andre ord med ufærøsk form kan nævnes *konto* og *saldo*, som vi har foreslået skal have *-a* i nom. og *-u* i oblique kasus i sg., således at de kan bøjes som svagtbøjede femininumsort af typen *genta – gentu – gentur; kona – konu – konur*. Således får vi formerne *konta – kontu – kontur – konturnar; salda – saldu – saldur – saldurnar*. Derved slipper vi for de klodsede og fremmede former som *kontoin, kontoina, kontoini, kontoir/konti; saldoin, saldoir*. Der henstår enkelte ord af denne type, fx *giro* og *sello*, som vi foreløbig ikke har taget stilling til. Muligvis kommer de og evt. andre ord af samme type med i denne pulje på et senere tidspunkt.

Hammershaimbs standardisering

Det er blevet påvist af visse forskere, at man i begyndelsesfasen af opbygningen af en sproglig standard snarere fokuserer på det, som er fælles, end på det, som adskiller, fx dialektale ejendommeligheder, fordi man i nationsbygningen har mere brug for det, der binder folket sammen, end det, der adskiller. Man kan diskutere, hvorvidt dette gælder for færøsk med den store opmærksomhed omkring dialekternes stilling.

Den færøske retskrivning blev lanceret i 1846 og er således forholdsvis ung. Men vi kan konstatere, at der er en idé om eller tilløb til en færøsk udtalenorm, som synes at eksistere i flere færingers bevidsthed, en norm som bygger på udtalen i hovedstadregionen, altså området omkring det politiske og administrative knudepunkt, dvs. på en sprogvariant med høj prestige.

Andrew Robert Linn diskuterer i en artikel fra 1998, hvilke virkemidler grammatikforfatterne Aasen og Hammershaimb brugte for at give deres grammatikker udseende af standardiseringsværker, og han påviser i den forbindelse, at standardiseringen er meget mere fremtrædende i den endelige udgave, derved at den autoritative stil er meget synligere i de endelige udgaver fra hhv. 1864 (Aasen; første gang udkommet i 1846) og 1891 (Hammershaimb; første gang udkommet i 1854). Linn siger: "Aasen (1864)

and Hammershaimb (1891) function as standards because they are formed like standards" (s. 96). Af andre virkemidler nævner Linn ensartethed i stedet for variation og struktureringen af grammatikken i det hele taget. Af øvrige træk i standardiseringens tjeneste er, at 1854-udgaven af Hammershaimbs grammatik blev trykt i *Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie*, mens 1891-udgaven blev trykt i *Færøsk Anthologi* – grammatikken står i indledningen til bd. I, ordsamlingen i bd. II. Dvs. at grammatikken og ordsamlingen i Antologien er en del af en færøsk kontekst.

Slutning

I et veludviklet moderne sprog har man brug for en standard. En manglende standard kommer jo meget klart til udtryk i ordbøger. Jo bedre et sprog er udstyret med ordbøger jo større er kravet til en ensartet retskrivning af alle ordene i sproget. I dag accepteres importordene i større grad end før som en del af sproget også i skrift, men vi har endnu ikke fået en officiel retskrivning for importordene; det skyldes den puristiske linje. Jeg synes, vi skal holde fast ved det puristiske grundsyn, men vi bliver alligevel nødt til at tage stilling til retskrivning af importordene. Fono­logisk, morfologisk og ortografisk purisme vil uden tvivl i større udstrækning end nu komme til at præge færøsk sprogpolitik i fremtiden.

De fænomener, som standardiseres gennem ordbøger er først og fremmest retskrivning, bøjning, udtale og ordforråd. Men desuden forekommer der også i enkelte ordbøger regler for ord­deling, kommatering osv. Standardisering kommer jo klart til udtryk i vores præskriptive færøske ordbøger.

Standardisering af færøsk er til stede i vores bevidsthed som en idé men i forskellig grad på de forskellige sproglige niveauer. Den er mest gennemført på det leksikalske, ortografiske og morfologiske plan og i mindre grad på det fonologiske plan. Det har naturligvis sammenhæng med dialekternes stærke stilling på Færøerne, og de dialektale særpræg ligger i høj grad på det fonologiske plan. Færinger synes det er unaturligt, hvis en

dialekttalende, som flytter til Tórshavn, tillader sig at snakke "havnarmál", dvs. Tórshavnsdialekt; det forekommer os mærkeligt, snobbet og særdeles unaturligt. Så vi kan sige, at den sproglige standard som en type sprog, der betragtes som en efterlignelsesværdig model også af mennesker uden for den geografiske eller sociale gruppe inden for hvilken vedkommende sprogtype blev til, ikke har den samme gennemslagskraft på Færøerne som i visse andre lande.

Litteratur

- Bandle, Oskar. 1982. Sociolingvistiska strukturer i de nordiska språken. I: Mats Thelander (red). *Talspråksforskning i Norden*. Studentlitteratur.
- Bandle, Oskar. 2001 [opr. 1979]. Soziolinguistische Strukturen in den nordischen Sprachen. Zum Verhältnis von Standard, Regionalsprache und Dialekt. I: Jürg Cläuser og Hans-Peter Neumann (red.). *Schriften zur nordischen Philologie. Sprach-, Literatur- und Kulturgeschichte der skandinavischen Länder*. A. Francke Verlag Tübingen und Basel.
- Brunstad, Endre. 1995. Eitt sindur um stavseting av nynorskum, frísiskum og føroyskum skriftmáli í 19. øld. I: *Málting* 14 (1995), s. 8–19.
- Herslund, Michael. 2001. Sprogpolitik og sprogpolitikker. I: *Sprogforum*.
- Tidsskrift for sprog- og kulturpædagogik, febr. 2001. Nr. 19 s. 29–31.
- Jakobsen, Jakob. 1957 [opr. 1889]. Nogle ord om færøsk, samt et forslag til en ny færøsk retskrivning. I: Chr. Matras (red.) *Greinir og ritgerðir*. Tórshavn.
- Linn, Andrew Robert. 1998. Ivar Aasen and V.U. Hammershaimb: Towards a Stylistics of Standardization. I: Bondevik, Jarle og Oddvar Nes (red.). *Ivar Aasen-studier* I. Bergen: Norsk Bokreidingslag, s. 91–118.
- Nordahl, Helge. 1993. Et tilbakeblikk. I: *Standardspråk og dialekt*.

- Seminar i Oslo 1991 og 1992. Bergens Riksmålsforening og Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur, pp. 145–156.
- Schack, Jørgen. 1994. *Statsnavne og nationalitetsord*. Nordisk sprogsekretariat.
- Sigurður Jónsson. 1996. Terminologisk språkplanering på Island. I: Myking, Johan, Randi Sæbøe, Bertha Toft (red.). *Terminologi – system og kontekst*. Norges forskningsråd. KULTs skriftserie nr. 71, s. 239–249.
- Vikør, Lars S. 1988. *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. Novus.
- Vikør, Lars S. 1993. *The Nordic Languages. Their Status and Interrelations*. Nordic Language Secretariat. Novus Press.
- Weyhe, Eivind. 1987. Dialekt og standard i færøsk. I: *Proceedings of the Seventh Biennial Conference of Teachers of Scandinavian Studies in Great Britain and Northern Ireland held at University College London March 23–25 1987*, s. 298–312. University College London.
- Weyhe, Eivind. 1988. Færøske dialekter og deres stilling i dag. I: *Nordiska studiar. Innlegg på den tredje dialektolog-konferensen 1986*, s. 139–150. Skrifter fra Norsk målførearkiv XL. Universitetsforlaget, Oslo.

Ordbøger

- DFO 95 = Hjalmar P. Petersen, *Dansk-færøsk ordbog*. 1995. Føroya Fróðskaparfelag.
- DFO 98 = Anfinnur í Skála, Jonhard Mikkelsen og Zakaris Wang, *Dansk-færøsk ordbog*. 1998. Stiðin.
- FO = Jóhan Hendrik W. Poulsen, Marjun Simonsen, Jógvan í Lon Jacobsen, Anfinnur Johansen, Zakaris Svabo Hansen. *Føroysk orðabók*. 1998. Føroya Fróðskaparfelag.

Jeg vil takke Útvarp Føroya (Færøernes radio) for at få lejlighed til at læse radioens mødeprotokol. Jeg vil også takke Eivind Weyhe og Marius Staksberg for gennemlæsning og kritiske kommentarer.

